

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема: Анализа исхода учења као индикатора квалитета високог образовања

Кандидат: Биљана Лунгулов

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовео комисију   20.02.2015. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду   2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Др Зорослав Спевак, редовни професор за ужу научну област Педагогија, 03.10.2009., Филозофски факултет, Нови Сад, председник комисије,   др. сц. Невен Хрватић, редовни професор за ужу научну област Педагогија, 08.06.2010., Филозофски факултет, Свеучилиште у Загребу, члан,   др Јована Милутиновић, ванредни професор за ужу научну област Педагогија, 08.11.2012., Филозофски факултет, Нови Сад, члан,   др Оливера Гајић, редовни професор за ужу научну област Педагогија, 28.03.2013., Филозофски факултет, Нови Сад, ментор.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Биљана, Стева, Лунгулов   2. Датум рођења, општина, држава: 27.03.1983. Кикинда, Република Србија   3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет у Новом Саду, мастер академске студије педагогије, мастер педагог   4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2009. године, докторске студије педагогије   5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: -   6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: -
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Анализа исхода учења као индикатора квалитета високог образовања

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са знаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација садржи десет поглавља, обима 386 страница текста. Од тога 323 странице чине основни текст, 14 страница литературе (254 референце) и 47 страница су прилози (12 прилога). Рад садржи 4 слике, 14 графикона и 60 табела.

Дисертација је конципирана кроз два основа дела. Први део се односи на теоријско разматрање релевантних истраживачких тема, док је други део посвећен емпиријском приступу истраживања и односи се на методолошка полазишта и приказ реализованог истраживања.

У оквиру првог дела дисертације дефинисана су четири поглавља која обједињују анализу теоријског, образовног и социополитичког контекста реформе високог образовања у Европи. Прво поглавље под називом „Перспективе високог образовања у Европи“ (7-66), обухвата приказ кључних идеја и тенденција иницираних Болоњским процесом и накнадним реформским правцима у високом образовању. Представља генезу идеје креирања јединственог Европског простора високог образовања (ЕНЕА) и приказ кључних циљева, праваца развоја и унапређења квалитета високог образовања у оквиру националних образовних политика али и европске перспективе. Тиме је дат детаљан приказ и тумачење релевантних појмова истраживања.

Друго поглавље представља сажети приказ истраживања и интернационалних пројеката који су реализовани у оквиру значајних европских и светских организација, као и оних који су резултат сарадње универзитета и представника тржишта рада (67-84). Приказана истраживања се односе на проучавање *исхода учења* и *компетенција* и добијени резултати потврђују претпоставке о значају употребе и имплементације ових концепата у високошколску образовну политику.

У оквиру трећег поглавља које носи назив „Исходи учења у високом образовању и компетенције студената“ (85-156) приказана су теоријска одређења и концептуализације појмова *исходи учења* и *компетенције*. Посебан акценат стављен је на педагошке импликације употребе исхода учења у пракси високог образовања, анализиран је начин њиховог дефинисања, планирања и писања кроз употребу релевантних таксономија циљева и задатака наставе. Такође, указано је на потребу адекватног процењивања остварених исхода учења, као и усклађивања са наставним стратегијама. У наставку је приказана генеза концепта компетенција, као и различите класификације са акцентом на доминантну поделу која се односи на опште и подручно специфичне компетенције, при чему је истакнут све већи значај развоја општих компетенција током високог образовања за запошљавање и професионални успех студената. У циљу операционализације наведених концепата на наставну и образовну праксу, разрађена је проблематика дизајнирања високошколских курикулума који су засновани на планираним исходима учења и компетенцијама које су потребне студентима. Поред позитивних аспеката употребе исхода учења у високом образовању ово поглавље закључено је критичким освртом и могућим ограничењима примене ових концепата у наставној пракси.

Четврто поглавље у теоријском делу рада носи назив „Квалитет високошколског образовања: концепт, пракса и тенденције развоја“ (162-189) и представља приказ различитих теоријских приступа у дефинисању појма квалитета, као и његова разрада у контексту високог образовања. Приказани су различити приступи одређењу појма квалитета, као и процедуре за осигурање и унапређење квалитета дефинисане у оквиру Европског простора високог образовања.

Други део дисертације посвећен је емпиријском делу истраживања и коципиран је у оквиру два поглавља. Прво поглавље се односи на методолошки оквир истраживања (190-217) и садржи предмет и проблем истраживања, циљ и задатке, хипотезе истраживања, испитиване варијабле истраживања, методе и технике, опис инструмената који су примењени, као и узорка на којем је спроведено истраживање, објашњен је ток истраживања и начин обраде података. Други део односи се на приказ и интерпретацију добијених резултата истраживања (218-314) који су интерпретирани у складу са дефинисаним задацима и дати у графичкој и табеларној форми приказа.

Посебно поглавље посвећено је закључним разматрањима и педагошким импликацијама (315-323) у оквиру којег су сумирани кључни резултати теоријског и емпиријског дела истраживања, указано је на могућа ограничења реализоване студије, дати су предлози за наредна истраживања и импликације за педагошку праксу. Након тога дат је списак коришћене литературе (324-338) и прилози (339-386) у којима су представљене допуне теоријским разматрањима, инструменти који су примењени у истраживању, као и статистичке анализе које су релевантне за тумачење резултата.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација представља комплексну анализу и преглед актуелних ставова и тенденција у развоју високог образовања, обухвата критички осврт на одређене аспекте реформе, као и истраживачки део емпиријског карактера који приказује значајне резултате и тиме доприноси оригиналности урађене дисертације.

Теоријски део рада започет је приказом реформских промена у области високог образовања у Европи током протекле деценије. Кандидаткиња даје преглед настанка и развоја идеје о стварању Европског простора високог образовања, истичући значај процеса интернационализације и глобализације за њен развој. Указано је на владајуће ставове који ситичу да такав развој доприноси унапређењу и развоју економских, политичких, друштвених и образовних циљева Европе и њеној конкурентности на светском нивоу. Тиме је кандидаткиња истакла значај спровођења и реализације реформских тенденција у циљу осигурања квалитета и унапређења политике високог образовања на националном и европском нивоу. Значајан допринос теоријског дела дисертације огледа се у детаљној анализи свих декларација и коминикеа донетих на званичним министарским конференцијама посвећеним реформи високог образовања, при чему је дат сажет приказ и анализа циљева и аспеката развоја наведених у релевантним званичним документима Европске комисије и Европске уније.

Након тога, кандидаткиња је истакла и образложила значајне циљеве и правце развоја и унапређења високог образовања са приказом њихове заступљености у поменутих документима чиме је урађена јединствена анализа и дефинисање сваког од наведених појмова. Наведени аспекти обухватају широк спектар циљева и акционих линија дефинисаних Болоњском декларацијом и односе се, између осталог, на реорганизацију система студија, усаглашавање и препознавање стечених квалификација на територији читаве Европе, повећање мобилности студената и запослених у високом образовању, дизајнирање и иновирање курикулума у складу са развојем потребних компетенција студената и планираним исходима учења, демократичност и доступност високог образовања, успостављање система учења током читавог живота и др. На тај начин су поред образовних импликација, осветљене и друштвене, економске, политичке и културне димензије унапређења и реформе високог образовања у Европи.

Након анализе циљева реформе високог образовања, кандидаткања је дала значајан осврт на употребу исхода учења као својеврсног алата за унапређење бројних аспеката високог образовања као што су: дизајнирање курикулума, повећање транспарентности у високом образовању, признавање стечених квалификација и унапређење мобилности, планирање и организовање наставног процеса, развоја потребних компетенција и стицање знања и сл. Детаљно је анализиран концепт *исходи учења* и указано је на актуелна схватања, одређења, поделе, значај али и критику њихове употребе, што има значајне импликације на наставну и образовну праксу. У овом делу, синтетизована су упутства за креирање, планирање и дефинисање исхода учења са освртом на употребу релевантних таксономија циљева и задатака наставе (посебно Блумове таксономије) и у складу са тим се може схватити и тумачити као својеврсни водич наставницима за планирање и организовање наставног рада и адекватну употребу исхода учења.

У оквиру разматрања ове проблематике указано је значај развоја потребних компетенција студената за живот и рад у 21. веку, при чему је истакнут значај развоја општих компетенција (поред подручно специфичних које су доминантне у високом образовању) и њихову све већу заступљеност на универзитетима. Резултати истраживања и интернационалних пројеката приказаних у теоријском делу рада указују на значај развоја општих компетенција за адекватније сналажење и успех у професионалном раду, што кандидаткиња поткрепљује теоријским расправама, као и резултатима истраживања које је реализовано у оквиру ове дисертације. На основу анализе бројних класификација општих компетенција, констатује се да су најзаступљеније способности које се односе на критичко мишљење, решавање проблема, усмену и писмену комуникацију, тимски рад и сарадњу са другима и сл., која су детаљније испитивана у емпиријском делу овог истраживања.

У циљу операционализације наведених аспеката високог образовања и њихове имплементације на наставни и образовни контекст кандидаткиња указује на значај дизајнирања курикулума у високом образовању у складу са планираним исходима учења и дефинисаним општим и подручно специфичним компетенцијама. Односно, закључено је да је неопходно почети од планирања и дефинисања знања и вештина које су потребне студентима одређеног профила и након тога

приступити креирању курикулума.

У засебном делу који је посвећен расправи о одређењу и поимању квалитета у општем смислу, а након тога и у контексту високог образовања, указано је на комплексност одређења појма квалитета, дефинисање индикатора и одабир адекватних приступа и стратегија на основу којих се процењује квалитет одређеног процеса. Приказане су различите процедуре за спољашњу и унутрашњу контролу квалитета које су истакнуте као изузетно важна активност високошколских институција у Европи.

Теоријским делом рада посебно је указано на циљеве и ефекте реформе и њен евидентан утицај на политику високог образовања. Истакнут је значај употребе исхода учења и развоја потребних компетенција током трајања високог образовања, при чему је прихваћен став да они представљају кључне индикаторе квалитета високог образовања.

Други део дисертације представља методолошки приступ истраживању који обухвата прецизан и детаљан опис истраживачких техника, процедура и поступака и конципиран је тако да у потпуности задовољава важеће стандарде емпијских истраживања. Кандидаткиња је у овом делу дефинисала: предмет и проблем истраживања, циљ и задатке, хипотезе истраживања, испитиване варијабле, методе и технике, инструменте који су примењени, популацију и узорак на којем је спроведено истраживање, објашњен је ток истраживања, као и начин обраде података. Детаљно су приказани инструменти истраживања који су самостално конструисани за потребе овог истраживања уз релевантне метријске карактеристике. Нацрт истраживања постављен је тако да одговара циљу и задацима истраживања и омогућава проверу постављених хипотеза. Циљ, задаци и хипотезе истраживања дефинисани су тако да испитују три значајне групе питања која се превасходно односе на (1) испитивање ефеката реформе високог образовања и њеног утицаја на осигурање квалитета, (2) значај и употребу исхода учења у високом образовању и развој кључних компетенција студената и (3) квалитет наставног процеса. Општом хипотезом претпостављено је да је реформа високог образовања утицала на унапређење квалитета који се највише огледа у адекватној употреби и реализацији планираних исхода учења и развој кључних компетенција студената. Специфичност истраживања огледа се у структури узорка који се састоји од три различите групе испитаника, при чему прву групу чине наставници и сарадници, другу групу чине студенти који су тренутно уписани на сва три нивоа студија и трећу групу чине дипломирани студенти. Сви испитаници су запослени, студирају или су завршили студије на Универзитету у Новом Саду. Добијени резултати су значајни јер представљају компарацију ставова и мишљења све три групе испитаника чиме се добила реалнија слика о испитиваним феноменима и додатно обезбедила валидност података и истраживања. Значајно је нагласити да је у одређеном делу овог истраживања и обради добијених података примењена интеграција квантитативних и квалитативних метода, како би се донекле превазишла ограничења појединачних методских поступака, као и да би се испитивани феномени и ефекти детаљније проучили. Чланови Комисије сматрају да је, у области васпитања и образовања, комбиновање више истраживачких приступа, метода и техника увек пожељно због високе комплексности проучаваног феномена и стога сматрају да су примењени поступци омогућили сагледавање и проучавање ове проблематике из више различитих перспектива.

Добијене резултате истраживања кандидаткиња је представила у посебном делу који садржи графички и табеларни приказ података, као и интерпретацију добијених резултата. Резултати су представљени у складу са дефинисаним задацима истраживања и обухватају приказ података, примењених статистичких поступака, као и интерпретацију у складу са постављеним теоријским основама.

Кандидаткиња је приказ добијених података започела испитивањем и анализом ефеката реформе на осигурање и повећање квалитета високог образовања утврђујући ставове наставника о квалитету појединачних аспеката реформе и упоређујући степен задовољства студијама и образовном услугом садашњих и дипломираних студената. Даљи приказ обухвата квантитативне и квалитативне поступке анализе података којима се илуструје тумачење појма *исходи учења* од стране свих испитаника, увиђа начин њихове употребе у високом образовању, као и планирања и дефинисања у наставном раду и идентификују најзначајнији исходи које би требало остварити током трајања студија. Кандидаткиња је у оквиру испитивања употребе исхода учења у наставном процесу посебну пажњу посветила и анализи поступака и начина провере њихове остварености, испитујући адекватност одређених стратегија за процењивање стеченог знања и развијених вештина и

компетенција студената. Значајан део емпијског истраживања обухвата истраживање развоја кључних компетенција под утицајем високог образовања и односи се првенствено на утврђивање и идентификовање општих и подручно специфичних компетенција које су по мишљењу испитаника најзначајније за живот и рад у 21. веку. Детаљно је утврђено које се од појединачних компетенција најмање и највише развијају током високог образовања указујући на значајне разлике између група испитаника. Како би додатно употпунила ове податке кандидаткиња испитује утицај појединих наставних стратегија на развој општих компетенција студената са посебним акцентом на развој критичког мишљења и способности решавања проблема. У циљу утврђивања квалитета наставног процеса, примењена је евалуација наставе од стране свих испитаника у складу са унапред дефинисаним индикаторима квалитета који су груписани у три фактора и односе на: педагошко-психолошка и дидактичко-методичка својства наставника, као и опремљеност факултета потребним савременим средствима. Наведени фактори значајно доприносе квалитету наставног процеса, остварењу начела савремене и интерактивне наставе и активној улози студената. У овир дефинисаних задатака истраживања извршена је анализа и процена испитиваних варијабли и у зависности од одређених социо-демографских карактеристика испитаника.

У закључним разматрањима кандидаткиња је интегрисала закључке теоријског и емпиријског дела истраживања, представила их у концизној и јасној форми и указала на импликације добијених резултата на наставну праксу и политику високог образовања. Разматрана су и ограничења спроведеног истраживања и дати су предлози за наредна истраживања. Такође, завршни део одликује и критички осврт на утврђене ефекте спроведене реформе и кандидаткиња тиме проблематизује предности и ограничења њених домета у систему високог образовања.

Комисија закључује да су сви елементи дисертације написани у складу с научним стандардима.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

- Гајић, О., Будић, С., **Лунгулов, Б.** (2011). Персоналне и социо-демографске карактеристике као корелати вредносних оријентација и интересовања студената у Војводини, *Зборник Института за педагошка истраживања*, 43(1), 139-159. (M24)
- Гајић, О., Будић С., **Лунгулов Б.** (2013). Интеркултурална димензија високог образовања: нови изазови реформе. У Ивана Живанчевић Секеруш (ур.), *Сусрет култура*, 225 – 233, Нови Сад: Филозофски факултет. (M14)
- Гајић, О., **Lungulov, B.** (2012). The use of Modern Media Technology as the Quality Assurance of Higher Education. In O. Arsenijević and T. Savić Tot (Eds.), *Knowledge, Education, Media*, 132-147. Sremski Karlovci: Faculty of Management. (M14)
- **Lungulov, B.**, Stipić, M. (2012). Kurikulum usmeren na kompetencije studenata i ishode učenja u visokom obrazovanju. U O. Gajić (ur.), *Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi: Zbornik radova. Knj. 2. 121 – 132.* Novi Sad: Filozofski fakultet. (M44)
- Гајић, О., Будић, С. & **Lungulov, B.** (2009). »Unity in Diversity« as a European Dimension of Higher Education. In O. Gajic (Ed.), *European Dimensions of Changes in the Educational System in Serbia. Research and Development, Vol. 5*, 133-146. Novi Sad: Faculty of Philosophy. (M44)
- **Лунгулов, Б.** (2011). Исходи учења у високом образовању као индикатори квалитета образовања, *Педагошка стварност*, 57(7-8), 610–623. (M52)
- Гајић, О., **Лунгулов, Б.** (2012). Компетенције за учење током живота: нужни исходи високог образовања. У В. Катић (ур). *Зборник радова/XVIII скуп Тренд 2012, Интернационализација универзитета*, 234-237, Нови Сад: Факултет техничких наука. (M33)
- Суботић, Љ., Гајић, О., **Лунгулов, Б.** (2011). Квалитет високог образовања у друштву знања – могућности и перспективе. У *Зборник радова 17 „Технологија, култура, развој“ – Западни балкан на путу ка Европској унији*, 142-150. Београд: Удружење „Технологија и друштво“;

Институт „Михајло Пупин“, Центар за истраживање науке и технологије, Суботица: Економски факултет. (М33)

- **Lungulov, B.** (2011). Significance of students' evaluation for improving the quality of teaching, Evaluation in Education in the Balkan Countries. In *14th International Conference Evaluation in education in the Balkan countries*, 655-660, Belgrade: Balkan Society for Pedagogy and Education, Institute for Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy University of Belgrade, Department for Pedagogy and Andragogy, Adult Education Society, Serbian Association of Andragogists. (M33)
- Гајић, О., Суботић, Љ., **Лунгулов, Б.** (2010). Анализа оптерећености студената у светлу примене ЕСПБ и исхода учења – конструктивистичка перспектива. У *Зборник радова Тренд 2010, Болоња 2010 – стање, дилеме и перспективе*, 205-209, Нови Сад: Факултет техничких наука. (M33)
- Гајић, О., Андевски М., **Лунгулов, Б.** (2009). Подршка даровитим студентима – стварање друштвене елите и развојног ресурса. У *Зборник радова Даровити и друштвена елита*, 196-202, Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача – Михаило Палов, Universitatea „Aurel Vlaicu“ din Arad, Romania. (M33)

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања указују на то да наставници нису задовољни ефектима реформе и да мали проценат сматра да се реформом унапредио квалитет образовања. Генерално су задовољни образовном услугом на факултетима, међутим негативније процењују промене у наставним плановима, усаглашеност циљева и исхода учења са потребама тржишта рада и развој потребних компетенција студената. Утврђено је ипак, да се демократичност високог образовања знатно повећала, као и да је интензивирана употреба савремених средстава у настави. Нису утврђене значајније разлике у задовољству условима студирања између садашњих и дипломираних студената што указује да нема значајнијих промена у квалитету образовања. Међутим, разлике постоје у зависности од научне области јер су студенти природних и техничких наука задовољнији студијама него студенти друштвено-хуманистичких наука.

Када су у питању исходи учења и њихова употреба у високом образовању истраживањем је утврђено да велики проценат садашњих и дипломираних студената није уопште упознат са тим шта они представљају или су само чули нешто о томе, али не знају детаљније. Испитаници који су упознати са концептом исхода учења углавном их дефинишу као знања, вештине и компетенције које студенти треба да стекну током студија и сматрају да на њихово остварење највише утиче залагање и труд наставника и студената. Испитивањем употребе исхода учења у наставној пракси закључено је да наставници најчешће планирају и дефинишу исходе за предмете које предају, а у мањем проценту и за целокупне студијске програме. По њиховом мишљењу, најзначајнији исходи односе се на развој општих компетенција, а посебно критичког мишљења студената. Адекватном провером остварености исхода учења студијског програма сматрају континуирано праћење студената и након завршетка студија. За одговарајуће процењивање исхода конкретног предмета наводе извршавање предиспитних и испитних обавеза које се огледају у практичним ситуацијама и решавању проблема. Утврђена је разлика између испитаника када је у питању начин провере стечених знања и компетенција. Наставници сматрају да је најцелисходнији начин процењивања остварености исхода учења завршни испит након реализованог предмета, док садашњи и дипломирани студенти сматрају да је адекватнији практични рад. Међутим, сви испитаници сматрају значајним и процењивање способности за практичну примену знања, сналажење у проблемским ситуацијама и критичко мишљење студената. Такође, оцењују усмени испит као адекватан, али сматрају да је боље да се комбинује са другим методама.

Приликом анализе и испитивања кључних компетенција и њиховог развоја током високог образовања закључено је да испитаници сматрају да су најзначајније оне које се односе на способност критичког мишљења и решавања проблема, као и на креативност и иновативност појединца. Резултати указују на то да постоје значајне разлике у процени утицаја високог образовања на развој општих способности између три групе испитаника, при чему садашњи

студенти сматрају да се највише развијају лична својства као што су упорност, одговорност и самосталност. Дипломирани студенти и, посебно наставници, сматрају да високо образовање највише утиче на развој способности меморисања и репродукције наставних садржаја. Међутим, слажу се да се најмање утиче на развој способности за комуникацију на страном језику, адекватно реаговање у случају дискриминације и тимски рад.

Приликом детаљније анализе развоја општих компетенција (посебно критичког мишљења и способности решавања проблема) утврђено је да садашњи и дипломирани студенти сматрају да је високо образовање значајно али не и пресудно за њихов развој. Процењују да су фактори који се односе на њихово лично ангажовање и приступ учењу, као и подстицаји у оквиру породичног окружења имали значајнији и већи утицај. Како би се испитао начин организације наставе и његов утицај на развој наведених способности, уочено је да су најмање заступљене наставне стратегије оне које се односе на идентификацију проблема, употребу информација за решавање проблема и самосталну процену тачности решења, као и да се током предавања критичко мишљење студената не подстиче у довољној мери. Са друге стране, испитаници процењују да се током наставе подстиче самосталност студената, да наставници охрабрују студенте да питају и траже објашњења, као и да постављају задатке у којима се тражи логичко размишљање и повезивање садржаја.

Евалуацијом квалитета наставе утврђено је да постоје значајне разлике између група испитаника и да наставници генерално позитивније процењују наведене аспекте наставног процеса. Са друге стране, садашњи студенти имају знатно негативнију процену, док дипломирани студенти имају најкритичнији став према високошколској настави. Испитаници најбоље оцењују материјалну опремљеност факултета, затим дидактичко-методичка и, на крају, педагошко-психолошка својства наставника. Утврђено је такође, да одређене социодемографске карактеристике испитаника утичу на процену квалитета наставе у смислу да су испитаници са природних и техничких наука, запослени са више година радног стажа и наставничким звањима задовољнији квалитетом наставе.

Добијени резултати спроведеног истраживања имају значајне импликације за политику високог образовања и педагошку праксу. Закључак овог истраживања односи се на чињеницу да је традиционални концепт образовања прикривен новим образовним системом и усклађен са Законом о високом образовању, као и принципима Болоњске декларације без озбиљнијих и суштинских промена и да поједини аспекти реформе који су детаљно представљени у теоријском делу рада нису доживели своју пуну афирмацију у образовној пракси.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања приказани су детаљно и систематично и протумачени су и интерпретирани у складу са одабраним теоријским оквиром, резултатима других релеватних истраживања и начелима методологије истраживања у наукама о образовању.

Добијени резултати приказани су у складу са одабраним предметом, задацима и дефинисаним хипотезама истраживања, при чему је дат графички и табеларни приказ резултата где год је то било неопходно за тумачење добијених података. У оквиру сваког истраживачког задатка, наведено је и које су статистичке анализе и поступци примењени за добијање потребних података. Примењене статистичке анализе одабране су у складу са дефинисаним задацима истраживања и спроведене су на адекватан начин.

У оквиру сваког задатка, добијени подаци су интерпретирани детаљно и систематично, уз консултацију са релеватним теоријским изворима и референтним оквирима, као и резултатима сличних обављених истраживања. Поред тога, интерпретација резултата садржи и критички осврт кандидаткиње, објашњења и значајне закључке и импликације.

Значајно је нагласити да је у овом истраживању примењена интеграција квантитативних и квалитативних метода истраживања. Стога су у поступцима прикупљања, обраде, анализе и интерпретације одређеног броја података добијени подаци обрађени квантитативним методама а додатно квалитативно анализирани, илустровани и тумачени на основу слободних одговора које су давали испитаници. Одређени део дефинисаних задатака истраживања реализован је искључиво квантитативним истраживачким методама, док је приликом обраде појединих варијабли извршена искључиво квалитативна, садржинска анализа свих добијених одговора, али они нису

квантификовани како се не би занемарила суштина, разноврсност и садржај самих одговора. Они су приказани у оригиналном облику и тумачени у складу са испитиваном варијаблом и њиховим садржајем или су приказани као допуна и илустрација квантитативним подацима. Избор адекватних техника и начина обраде података извршен је у складу са природом испитиване варијабле, као и дефинисаним задацима истраживања.

Чланови Комисије сматрају да је мањи број истраживања педагошких појава, у којима је успешно комбинован квалитативни и квантитативни приступ и у складу са тим примењен већи број статистичких поступака и да је то специфичност која одликује ово истраживање. Тиме су испитивани феномени сагледани из више различитих перспектива.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

2. Дисертација садржи све битне елементе

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Утврђено је да постоји неколико разлога због којих дисертација представља оригиналан допринос педагошкој науци. Као први разлог издваја се одабир предмета истраживања и препознавање потребе за испитивањем области исхода учења и компетенција у оквиру високошколске образовне политике, јер постоји релативно мали број истраживања које се бави овом проблематиком. У оквиру теоријског дела дисертације, извршена је детаљна анализа релевантних докумената, декларација, коминикеа и сл. који представљају оригиналност у приступу истраживања јер додатно разјашњавају и дефинишу аспекте и циљеве реформе високог образовања.

Емпиријски део истраживања представља оригинални приступ испитивању наведених феномена, јер су укључене три различите групе испитаника од којих свака представља релевантну заинтересовану страну у високом образовању и стога испитивање ставова сваке од њих, пружа посебан допринос разјашњењу истраживачког проблема.

Значај и допринос овог истраживања је у томе што је извршена обухватна анализа и утврђивање корелације између феномена као што су ефекти реформе високог образовања, употреба исхода учења и развој кључних компетенција, као и квалитет наставног процеса. Анкетирањем три групе заинтересованих страна, прикупљени су подаци који пружају објективност у схватању и тумачењу резултата, као и могућности увиђања простора за унапређење и развој политике високог образовања.

Резултати овако комплексног и мултидимензионалног истраживања представљају допринос актуелним разматрањима, анализама и истраживањима на пољу политике високог образовања, али су и посебно значајни за унапређење наставног процеса путем употребе исхода учења и развоја потребних компетенција студената као најзначајнијих индикатора квалитета високог образовања.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Комисија је утврдила да дисертација нема недостатака који би утицали на резултате истраживања. Међутим, емпиријска истраживања одликују одређене истраживачке дилеме које се превасходно односе на тумачење добијених резултата, генерализацију података и валидност добијених одговора. Стога се као могуће ограничење спроведене студије препознаје испитивање личне перцепције испитаника о ефектима и утицају високог образовања на развој кључних компетенција студената. На основу перцепције испитаника могуће је извести закључке за одређеном дозом опреза у односу на оне који би се добили тестирањем развијености одређених способности студената. Међутим, таква истраживања није било могуће спровести у тренутним условима, јер тако обимна тестирања захтевају много више времена и већи ангажман испитаника, као и лонгитудинално праћење како би било могуће издвојити утицај високог образовања на развој одређених способности. Ова и друга питања отварају могућности за даља истраживања и проучавање ове проблематике, стога се кандидаткиња охрабрује да настави са истраживањем ове области.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже да се докторска дисертација Биљане Лунгулов под називом „АНАЛИЗА ИСХОДА УЧЕЊА КАО ИНДИКАТОРА КВАЛИТЕТА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА“ прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.

У Новом Саду, 02.03.2015.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Зорослав Спевак, председник

Проф. др. сц. Невен Хрватић, члан

Проф. др Јована Милутиновић, члан

Проф. др Оливера Гајић, ментор